

Oliwia Bator

Leksykalno-semantyczne aspekty frazeologizmów z komponentem kulinarnym *ryba* w języku polskim i rosyjskim. Wybrane zagadnienia

Przedmiotem analizy stanie się grupa frazeologizmów, zawierająca komponent *ryba*. Praca ma charakter porównawczy polsko-rosyjski. Celem pracy jest analiza frazeologizmów z punktu widzenia leksyki i semantyki. Materiał do analizy został wyekscerpowany z polskich i rosyjskich prac leksykograficznych, takich jak: *Słownik frazeologiczny języka polskiego* Stanisława Skorupki¹, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* Samuela Adalberga² i *Фразеологический словарь русского языка* Aleksandra Mołotkowa³. Frazeologizmy rozpatrywane będą zarówno od strony ilościowej, jak i jakościowej. Analiza ilościowa pokaże frazeologizmy pod względem liczby zebranych przykładów w zależności od komponentu kulinarnego. Z kolei analiza semantyczna prowadzona będzie pod kątem wydzielonych pól semantycznych dla danej grupy frazeologizmów.

1. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim i rosyjskim

Wyekscerpowano 87 frazeologizmów z komponentem *ryba*, w tym 55 w języku polskim i 32 w języku rosyjskim. Frazeologizmy z komponentem *ryba* zostaną poddane analizie ilościowej.

1.1. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim

Zebrano 55 frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim. Wśród analizowanych przykładów znalazły się komponenty typu: *szczupak*, *śledź*, *ryba*, *rak* itd. Analizę ilościową przedstawia poniższa tabela nr 1 oraz wykres nr 1.

¹ S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.

² S. Adalberg, *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition/18873/content> [dostęp: 10.08.2024].

³ *Фразеологический словарь русского языка*, ред. А.И. Молотков, Советская энциклопедия, Москва 1968.

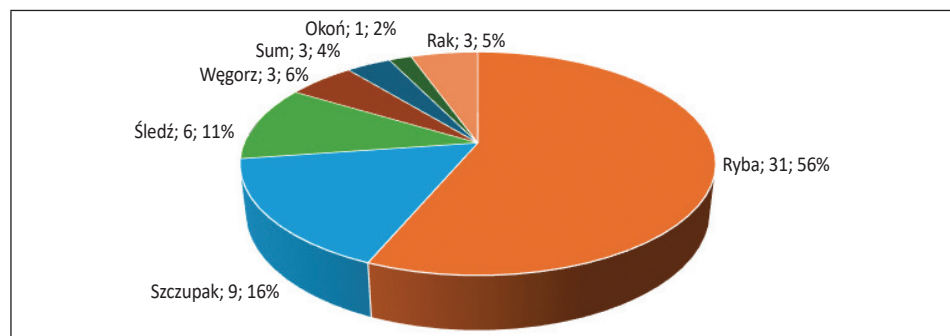
Tabela 1. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim

Lp.	Nazwa komponentu	Wybrane przykłady	Liczba
1.	<i>ryba</i>	<i>Gruba ryba</i> <i>Łowić ryby w mętnej wodzie</i> <i>Na bezrybiu i rak ryba</i>	31
2.	<i>szczupak</i>	<i>Pływać/rzucać się jak szczupak</i> <i>Pójść szczupakiem</i> <i>Szczupak dwa razy tej samej przynęty nie bierze</i>	9
3.	<i>śledź</i>	<i>Panowanie śledzia i żurku</i> <i>Jak śledzie w beczce</i> <i>Dostać/otrzymać ucho od śledzia</i>	6
4.	<i>rak</i>	<i>Spiec raka/raczka</i> <i>Ktoś pokazał komuś gdzie raki zimują</i>	3
5.	<i>węgorz</i>	<i>Śliski jak węgorz</i> <i>Wije się jak węgorz</i> <i>Wyślizgnął się jak węgorz</i>	3
6.	<i>sum</i>	<i>Wąsy jak u suma</i> <i>Chodzić/wyglądać jak sum</i>	2
7.	<i>okoń</i>	<i>Stawać okoniem</i>	1
			Ogółem 55

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazuje tabela nr 1, najliczniejszą grupę tworzą frazeologizmy z komponentem *ryba* (31). Mniejszą frekwencję przejawiają frazeologizmy z leksemami: *szczupak* (9), *śledź* (6). Znalaziono 3 przykłady frazeologizmów z komponentem *rak* oraz *węgorz*. Najmniej liczne grupy frazeologizmów, gdyż wyekscerpowano tylko po dwa przykłady oraz jeden przykład, tworzą frazeologizmy z komponentem *sum* i *okoń* (1).

Wykres 1. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazuje wykres nr 1, najliczniejsza grupa frazeologizmów z komponentem *ryba* tworzy 31 frazeologizmów, czyli 56% całości zebranych przykładów, kolejne pod względem ilościowym to frazeologizmy z komponentem *szczupak*, które stanowią – 16% oraz *śledź* – 11%. Frazeologizmy z komponentem *węgorz* to 6% pośród badanych frazeologizmów. Najmniej liczne grupy budują frazeologizmy z komponentem *rak* – 5%, *sum* – 4% oraz *okoń* – 2%.

1.2. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku rosyjskim

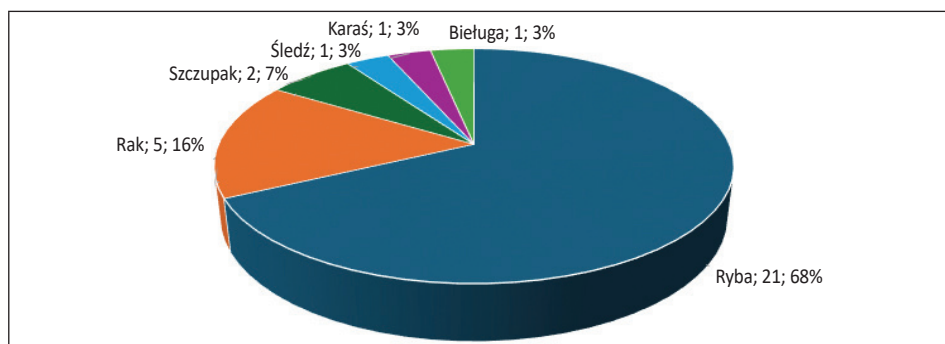
W języku rosyjskim znaleziono 32 frazeologizmy z komponentem *ryba*. Wśród analizowanych przykładów znalazły się komponenty takie jak: *рыба*, *рак*, *щука* itd. Analizę ilościową przedstawiają tabela nr 2 oraz wykres nr 2.

Tabela 2. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku rosyjskim

Lp.	Nazwa komponentu	Wybrane przykłady	Liczba
1.	<i>ryba/ рыба</i>	<i>рыба</i> не дура как <i>рыба</i> в воде Ни <i>рыба</i> ни мясо	21
2.	<i>рак/ рак</i>	Как <i>рак</i> на мели Показать, где <i>раки</i> зимуют Лебедь, <i>рак</i> да щука	6
3.	<i>szczupak/ щука</i>	На то и <i>щука</i> в море, чтобы карась не дремал Лебедь, <i>рак</i> да <i>щука</i>	2
4.	<i>bieluga/ белуга</i>	Реветь белугой	1
5.	<i>karaś/ карась</i>	На то и <i>щука</i> в море, чтобы карась не дремал	1
6.	<i>śledź/ сельдь</i>	Как <i>сельдей</i> в бочке	1
			Ogółem 32

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2. Ilościowa charakterystyka frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku rosyjskim

Źródło: opracowanie własne.

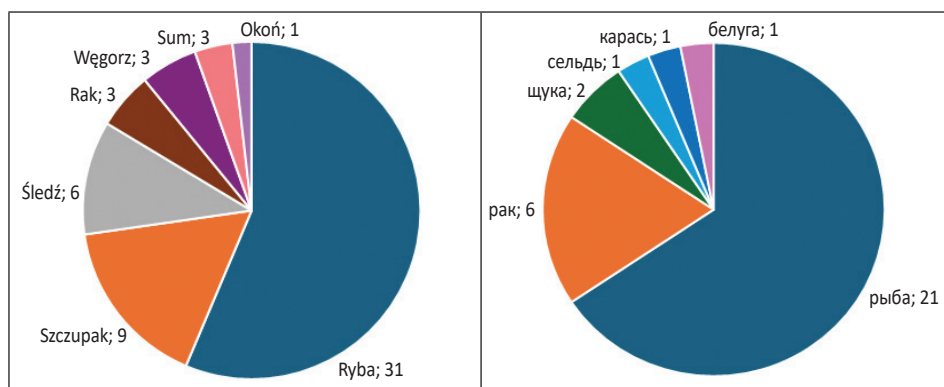
Jak pokazuje tabela nr 2, najliczniejszą grupę tworzą frazeologizmy z komponentem *рыба* (21). Mniejszą frekwencję przejawiają frazeologizmy z leksemem *рак* (6). Znalaziono 2 przykłady frazeologizmów z komponentem *щука*. Najmniej liczne grupy frazeologizmów – wyekscerpowano tylko po jednym przykładzie – tworzą frazeologizmy z komponentem *карась*, *белуга* oraz *сельдь*.

Jak pokazuje wykres nr 2, najliczniejsza grupa frazeologizmów z komponentem *рыба* tworzy 32 frazeologizmy, czyli 68%, kolejne pod względem ilościowym to frazeologizmy z komponentem *рак* – 16% oraz *щука* – 7% spośród badanych frazeologizmów. Najmniej liczne grupy to frazeologizmy z komponentem *карась* – 3%, *белуга* – 3% oraz *сельдь* – 3%.

1.3. Porównanie liczby frazeologizmów z komponentem *рыба* w języku polskim i rosyjskim

Wykres nr 3a, 3b, pokazuje różnice w liczbie wyekscerpowanych frazeologizmów z komponentem *рыба* w języku polskim i języku rosyjskim.

Wykres 3a, 3b . Różnice w rozłożeniu liczby komponentów w języku polskim i języku rosyjskim

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy powyższego wykresu wynika, że do komponentów języka polskiego należą: *ryba*, *szczupak*, *śledź*, *rak*, *węgorz*, *sum* i *okoń*. Do komponentów języka rosyjskiego zaliczone zostały takie komponenty jak: *рыба*, *рак*, *щука*, *карась*, *белуга* i *сельдь*. W języku polskim znaleziono więc większą liczbę komponentów (7) niż w języku rosyjskim (6). W języku rosyjskim nie znaleziono frazeologizmów z komponentem *sum*, *okoń* oraz *węgorz*, natomiast w języku polskim nie wyekscerpowano frazeologizmów z komponentem *белуга* i *карась*. Najliczniejszym komponentem zarówno w polskim, jak i rosyjskim jest komponent *рыба*, przy czym różna jest jego frekwencja. W języku polskim wyekscerpowano 31 przykładów frazeologizmów z komponentem *рыба*, natomiast w języku rosyjskim znaleziono o 10 mniej, czyli 21 frazeologizmów z tym komponentem. W języku polskim najczęściej występują frazeologizmy z komponentem: *szczupak* (9) oraz *śledź* (6), natomiast w języku rosyjskim są to komponenty: *рак* (6) oraz *щука* (2). Najmniej licznymi komponentami

były odpowiednio – w języku polskim – *okoń*, a w języku rosyjskim: *карась*, *белуга* i *сельдь*, które reprezentowane są tylko po jednym przykładzie.

Porównując komponenty wyekscerpowane w obydwóch językach, należy podkreślić, że są one różne. Komponentami, które występują tylko w języku polskim, a nie pojawiają się w języku rosyjskim są: *sum*, *okoń* i *węgorz*. Komponenty występujące wyłącznie w języku rosyjskim to: *белуга* oraz *карась*.

2. Pola semantyczne frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim i języku rosyjskim

W wyekscerpowanym materiale pięćdziesięciu pięciu frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim, można wyróżnić, między innymi, następujące pola semantyczne: „wygląd zewnętrzny”, „harmonia”, „sytuacja pozytywna”, „sytuacja negatywna” itd.

Poniżej, w tabeli nr 3, pokazano pola semantyczne i przypisane do nich frazeologizmy z komponentem *ryba* w języku polskim.

Tabela 3. Pola semantyczne frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim

Lp.	Nazwa pola semantycznego	Przykład w języku polskim	Liczba przykładów w języku polskim
1.	Sytuacja pozytywna	<i>Ryba</i> połknęła haczyk	12
2.	Działanie	W łózku <i>ryby</i> łowić	10
3.	Sytuacja negatywna	Wije się jak <i>węgorz</i>	8
4.	Wygląd zewnętrzny	Wyglądać jak <i>śledź/śledź</i> wymoczony/ <i>śledź</i> holenderski	5
5.	Hierarchia	Gruba <i>ryba</i>	4
6.	Osobowość	Temperament/spokój <i>ryby</i>	4
7.	Niemożliwość	Na powietrzu <i>ryby</i> łowić	2
8.	Wyjątkowość	<i>Rybia</i> krew	2
9.	Niepewność	Miotać się jak <i>ryba</i> w sieci	1
10.	Harmonia	<i>Rybam</i> woda, ludziom zgoda	1
11.	Kłamstwo	Żywe <i>ryby</i> zjadać	1
12.	Oszustwo	Brać, wziąć kogoś jak <i>rybę</i> na wędkę	1
13.	Sprzeciw	Stawać <i>okoniem</i>	1
14.	Określenie postu	Panowanie <i>śledzia</i> i żurku	1
15.	Kara	Dostać ucho od <i>śledzia</i>	1
16.	Wybór	Albo <i>rybki</i> albo akwarium	1
			Ogółem 55

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, w języku polskim wyróżniono 16 pól semantycznych, z których najliczniejszym jest pole „sytuacja pozytywna”, reprezentowane przez 11 frazeologizmów. Drugim pod względem liczebności w języku polskim jest pole semantyczne „działanie” (10 frazeologizmów). Kolejne pole reprezentowane przez 7 frazeologizmów to: „sytuacja negatywna”. Najmniej

licznymi polami semantycznymi w języku polskim były pola: „wyjątkowość”, „niepewność”, „harmonia”, „kłamstwo”, „oszustwo”, „sprzeciw”, „określenie postu” oraz pole semantyczne „wybór” reprezentowane przez jeden frazeologizm z komponentem *ryba*.

Z wyekscerpowanego materiału w języku rosyjskim, wyróżniono pola semantyczne, takie jak: „sytuacja negatywna”, „rada”, „osobowość”, „szczęście” itd.

W tabeli nr 4 przedstawiono pola semantyczne frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku rosyjskim.

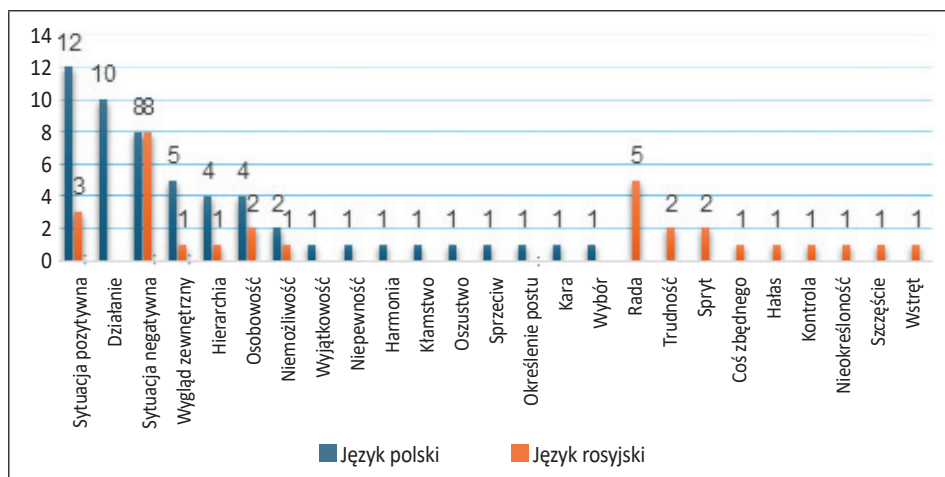
Tabela 4. Pola semantyczne frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku rosyjski

Lp.	Nazwa pola semantycznego	Przykład w języku rosyjskim	Liczba przykładów w języku rosyjskim
1.	Sytuacja negatywna	<i>Биться как рыба об лёд</i>	8
2.	Rada	<i>рыбы без костей не бывает</i>	5
3.	Sytuacja pozytywna	<i>«рыбу» сделать</i>	4
4.	Trudność	<i>как рак на мели</i>	2
5.	Spryt	<i>рыба ищет где глубже, а человек — где лучше</i>	2
6.	Osobowość	<i>нем как рыба</i>	2
8.	Coś zbędnego	<i>как рыбе зонтик</i>	1
9.	Hałas	<i>реветь белугой</i>	1
10.	Hierarchia	<i>рыба гнёт с головы</i>	1
11.	Kontrola	<i>на то и щука в море, чтобы карась не дремал</i>	1
12.	Niemożliwość	<i>когда рак на горе свистнет</i>	1
13.	Nieokreśloność	<i>ни рыба ни мясо</i>	1
14.	Szczęście	<i>золотая рыбка</i>	1
15.	Wstręt	<i>Ну и гадость эта ваша заливная рыба</i>	1
16.	Wygląd zewnętrzny	<i>рыбы глаза</i>	1
			Ogółem 32

Źródło: opracowanie własne.

W języku rosyjskim wyróżniono 15 pól semantycznych. Polem o największej frekwencji okazało się pole „sytuacja negatywna”. Drugim najczęściej spotykanym polem semantycznym jest pole „rada”. Kolejnym polem semantycznym opisanym przez 3 wyekscerpowane frazeologizmy jest: „sytuacja pozytywna”. Przez dwa przykłady reprezentowane jest pola semantyczne: „trudność”, „osobowość” oraz „spryt”. Najrzadziej spotykanymi, reprezentowanymi jedynie przez jeden przykład polami semantycznymi są takie pola jak „coś zbędnego”, „hałas”, „kontrola”, „niemożliwość”, „nieokreśloność”, „szczęście”, „wstręt” oraz pole semantyczne „wygląd zewnętrzny”.

Wykres 4. Pola semantyczne frazeologizmów z komponentem *ryba* w języku polskim i rosyjskim

Źródło: opracowanie własne.

Analizując powyższe tabele oraz wykres, stwierdzono, że w języku polskim i języku rosyjskim wyróżniono taką samą liczbę pól semantycznych (16). Najliczniejszym polem semantycznym w języku polskim jest pole: „sytuacja pozytywna”, które jest reprezentowane przez 12 przykładów. Kolejnym pod względem liczebności jest pole semantyczne „działanie” reprezentowane przez 10 frazeologizmów. W języku rosyjskim nie wyodrębniono pola semantycznego „działanie”, natomiast pole semantyczne „sytuacja pozytywna” jest reprezentowane tylko przez 3 związki. W języku rosyjskim najliczniejszym polem semantycznym jest pole: „sytuacja negatywna” (8). Kolejnym pod względem frekwencji było pole „rada”, które opisuje 4 związki frazeologiczne z komponentem *ryba*. Pole „rada” nie występuje w języku polskim. Istotną różnicą pomiędzy językiem polskim a rosyjskim jest występowanie różnych pól semantycznych. W języku polskim wyekscerpowano pola semantyczne: „wyjątkowość”, „niepewność”, „harmonia”, „kłamstwo”, „oszustwo”, „sprzeciw”, „kara”, „wybór” oraz „określenie postu”, których nie znaleziono w materiale rosyjskim. Natomiast w języku rosyjskim znalazły się pola niewystępujące w materiale polskim, takie jak „rada”, „trudność”, „spryt”, „hałas”, „coś zbędnego”, „kontrola”, „nieokreśloność”, „szczęście” i „wstręt”.

Podsumowanie

Zaprezentowana powyżej analiza ilościowa i leksykalno-semantyczna frazeologizmów z wyróżnieniem pól semantycznych pozwoliła na wyprowadzenie następujących wniosków:

1. W sumie wyekscerpowano 87 frazeologizmów z komponentem *ryba*, w tym 55 frazeologizmów w języku polskim i 32 frazeologizmy w języku rosyjskim;
2. Najliczniejszą grupę w języku polskim stanowią frazeologizmy z komponentem *ryba* (31). Kolejno pod względem frekwencji wyróżniono komponenty:

- szczupak* (9), *śledź* (6), *rak* (3) oraz *węgorz* (3). Najmniej liczne grupy frazeologizmów – po jednym przykładzie – tworzą frazeologizmy z komponentem *sum* (1) i *okoń* (1);
3. W języku rosyjskim najliczniejszą grupę stanowiły frazeologizmy z komponentem: *рыба* (21) oraz *пак* (6). Kolejny pod względem frekwencji był komponent *щука* (2). Do grupy najmniej licznych frazeologizmów z komponentem *рыба* w języku rosyjskim należą frazeologizmy z komponentem: *карась* (1), *белуга* (1), oraz *сельдь*. (1);
 4. W języku polskim oraz w języku rosyjskim wyodrębniono taką samą liczbę pól semantycznych – 16;
 5. Najliczniejsze z pól semantycznych w języku polskim stanowią pola: „sytuacja pozytywna” (12), „działanie” (10), „sytuacja negatywna” (8) oraz „wygląd zewnętrzny” (5), najmniej zaś liczne to pola: „wyjątkowość”, „niepewność”, „harmonia”, „kłamstwo”, „oszustwo”, „sprzeciw”, „kara”, „wybór” oraz „określenie postu”, które reprezentowane są tylko przez jeden przykład. W języku rosyjskim najliczniejszymi polami semantycznymi były pola: „sytuacja negatywna” (8), „rada” (5) oraz „sytuacja pozytywna” (4). Najmniej licznymi w języku rosyjskim były pola semantyczne: „wygląd zewnętrzny” (1), „hierarchia” (1), „nieвозмо́жность” (1), „coś zbędnego” (1), „hałas” (1), „kontrola” (1), „szczęście” (1), „nieokreśloność” (1) i „wstręt” (1);
 6. Porównując wyróżnione pola semantyczne, można stwierdzić, że w języku polskim wyeksцерpowano pola semantyczne: „wyjątkowość”, „niepewność”, „harmonia”, „kłamstwo”, „oszustwo”, „sprzeciw”, „kara”, „wybór” oraz „określenie postu”, których nie znaleziono w materiale rosyjskim. Natomiast w języku rosyjskim znalazły się pola niewystępujące w materiale polskim, takie jak „rada”, „trudność”, „spryt”, „hałas”, „coś zbędnego”, „kontrola”, „nieokreśloność”, „szczęście” i „wstręt”.

Literatura

- Adalberg S., *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition/18873/content> [dostęp: 10.08.2024].
- Komorowska E., *Frazeologizmy z wykładnikiem время w języku rosyjskim*, [w:] *Czas w kulturze rosyjskiej*, red. A. Dudek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2019, s. 23–40.
- Skorupka S., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.
- Фразеологический словарь русского языка*, red. А.И. Молотков, Советская энциклопедия, Москва 1968.

Lexical-semantic aspects of phraseological units with the culinary component “fish” in Polish and Russian: selected issues

Abstract

The subject of the analysis is a group of phraseological units containing the component “fish.” The work has a comparative Polish-Russian character. The aim of the study is to analyze these

phraseological units from the perspective of lexis and semantics. The material for analysis was excerpted from Polish and Russian lexicographical works, such as Stanisław Skorupka's *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Samuel Adalberg's *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, and Alexander Mołotkow's *Фразеологический словарь русского языка*. The phraseological units are examined both quantitatively and qualitatively. The quantitative analysis focuses on the phraseological units, based on the number of collected examples that include a culinary fish component. The semantic analysis is conducted in terms of the distinguished semantic fields for this group of phraseological units.

Keywords: phraseological units, semantic component, fish

**Лексико-семантические аспекты фразеологизмов
с кулинарным компонентом «рыба»
в польском и русском языках: избранные вопросы
Резюме**

Предметом анализа является группа фразеологизмов, содержащих компонент *рыба*. Работа носит сравнительный польско-русский характер. Цель работы — анализ фразеологизмов с точки зрения лексики и семантики. Материал для анализа был извлечен из польских и русских лексикографических словарей, таких как *Słownik frazeologiczny języka polskiego* Станислава Скорупки, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* Самуэля Адальберга и *Фразеологический словарь русского языка* Александра Молаткова. Фразеологизмы рассматривались как с количественной, так и с качественной точки зрения. Количественный анализ показал фразеологизмы с учетом количества собранных примеров в зависимости от кулинарного компонента *рыба*. Семантический анализ был проведен с точки зрения выделенных семантических полей для данной группы фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеологизмы, кулинарный компонент, рыба

Oliwia Bator, mgr
ORCID: 0009-0006-7455-9685
Uniwersytet Szczeciński,
email: oliwia.bator@phd.usz.edu.pl

Oliwia Bator, Master's degree
University of Szczecin